

РОЗДІЛ V

Трибуна молодих учених

УДК 339(477):061.1

Ю. Боснюк-Григор'єва

Нові правила виробництва, маркування та обігу органічної продукції

В статті проаналізовано основні положення Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який набув чинності 02.08.2019 р., зокрема, вимоги до виробництва, контроль за виробництвом (сертифікація) та відповідальність за недотримання відповідних вимог. В статті окреслено значення найпоширеніших видів маркувань «біо», «еко», «органік». Наголошено на зростанні рівня гігієнічних вимог та стандартів безпечності харчових продуктів на світовому ринку, що зумовлює необхідність впровадження світових стандартів обігу органічної продукції на законодавчому рівні в Україні.

Ключові слова: органічна продукція, сертифікація органічної продукції, маркування «біо», «еко», «органік», адміністративна відповідальність

Постановка наукової проблеми та її значення. Використання позначень «екологічний», «біологічний», «органічний» та інших стало ефективним маркетинговим і бізнес-рішенням для просування товарів. Але далеко не всі з них відповідають дійсності: дуже часто виробники просто ліплять ці ярлики, щоб споживачі думали, ніби купують органічний, а значить, безпечний продукт. Водночас, з кожним роком у споживача зростає свідомість. Він вже не хоче купувати продукцію, про яку нічого не знає. Він хоче мати підтвердження, що вона безпечна, не забруднює навколишнє середовище. Це явище стало поширеним настільки, що вже потребувало нового законодавчого регулювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Певні питання даної теми висвітлювалися у працях А. В. Духневича [1], Л. І. Полюхович [2], В. І. Семчика [3]. Досліджувана проблема продовжує бути актуальною та потребує фахової розвідки з точки зору розробки, закріплення та вдосконалення правових положень в чинному національному законодавстві.

Формулювання мети та завдань статті. З огляду на важливість проблеми метою статті вважаємо аналіз основних положень Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [4], зокрема, регламентацію виробництва, контролю за виробництвом (сертифікацію) та відповідальність за недотримання відповідних вимог. В статті окреслено значення найпоширеніших видів маркувань «біо», «еко», «органік».

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: огляд законодавчо запропонованих новаторств у сфері досліджуваної тематики; розкриття сутності низки релевантних термінів; а також визначення пріоритетних напрямків роботи у даній сфері.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Закон України «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» прийнятий Верховною Радою України 10 липня 2018 р., набув чинності 2 серпня 2019 р. [4]. Документ сприятиме очищенню ринку від псевдоорганічної продукції, а отже, посилить конкурентоспроможність тих виробників, які дотримуються «органічних» правил.

Окреслимо, що ж означають найпоширеніші маркування. Так, маркування «еко» означає, що продукт був виготовлений в екологічно чистій місцевості і без використання хімічних речовин. Тобто виробництво такого товару не повинно шкодити людям і навколишньому середовищу. Але зараз, в кращому випадку, таке маркування говорить про те, що дана продукція завдає менше шкоди навколишньому середовищу, ніж аналогічні товари інших виробників. Правда, зробити висновок, що товар з таким написом повністю безпечний, натуральний і корисний, ніяк не можна.

Також це означає, що продукт виготовлений без генетично модифікованих організмів (ГМО). До слова, таке маркування теж дуже часто можна зустріти на упаковках. В принципі, ГМО в малих дозах може міститися в злакових (рис, пшениця, кукурудза), різних коренеплодах (картопля, буряк і т.д.), а також в помідорах, арахісі, насінні соняшнику, полуниці тощо. Важливо розуміти, що суть ГМО в тому, що в генетичний код цих організмів впроваджують гени інших, чужорідних. Це робиться для того, щоб підвищити урожай, додати продукту якихось корисних якостей і т.д. Однак в деяких продуктах просто не може бути генно-модифікованих організмів. Наприклад, у воді, спиртних напоях, цукрі, солі. Тому такі маркування на багатьох продуктах абсолютно безглузді [5].

Маркування «органік» більш жорстке, ніж «еко», адже воно означає, що продукт, в першу чергу, не несе ніяких ризиків для споживача. Це повинна бути продукція, в якій немає хімічно синтезованих консервантів, барвників, ароматизаторів, стабілізаторів, вона проводиться без використання шкідливих технологій. Якщо ж мова йде про тваринництво, в такому випадку «органік» забороняє використання антибіотиків, гормонів, стимуляторів росту. Це серйозне маркування, яке можна використовувати тільки після спеціальної сертифікації, тому за нею і потрібен особливий контроль.

В Законі України «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» термін органічна продукція визначено як сільськогосподарська продукція, у тому числі харчові продукти та корми, отримані в результаті органічного виробництва [4]. В свою чергу, органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [4].

Цей Закон визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах.

Тепер лише дотримання правил контролю процесу виготовлення органічної харчової продукції уможливить використання привабливих позначень: «екологічний», «біологічний», «органічний» тощо. Більше того, встановлення чітких правил також необхідне для дотримання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а отже, і для розширення можливостей експорту вітчизняних продуктів харчування на європейські ринки.

Україна має значний природо-ресурсний потенціал сільського господарства (велика площа родючих ґрунтів та розташування у сприятливих кліматичних зонах, які дозволяють вирощувати широкий спектр продукції), а також давні традиції сільськогосподарського виробництва, які разом є запорукою розвитку сектору харчової і переробної промисловості та виходу/закріплення України на швидкозростаючому світовому ринку.

Зростаючий рівень гігієнічних вимог та стандартів безпечності харчових продуктів означає, що виробники харчової та переробної промисловості на усіх ділянках ланцюга створення вартості продукції повинні мати належні системи забезпечення якості, щоб їхня продукція була прийнятною для експортних ринків. Зростаюча увага до екологічних аспектів з боку споживачів означає, що велика кількість торгівельних мереж бажають купувати продукцію поблизу та доставляти її автомобільним транспортом. У цьому контексті Україна може запропонувати ЄС (найбільший ринок роздрібною торгівлі харчовими продуктами у світі) низку продуктів, які відповідають законодавчо закріпленим в цих країнах вимогам [6].

Зростаюча популярність здорової їжі та органічних харчових продуктів означає, що українські виробники, які бажають працювати у відповідному сегменті, повинні слідувати цьому тренду та належним чином адаптувати свої рецепти і асортимент (наприклад, знижувати вміст жирів та пропонувати продукти безпечні для споживачів, які страждають на алергію), а також активізувати використання механізмів сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції на відповідність вимогам законодавства із залученням акредитованих організацій.

За новим законом, до галузей органічного виробництва віднесено:

- органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво);
- органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво);
- органічне грибовництво (у тому числі вирощування органічних дріжджів);

- органічну аквакультуру, виробництво органічних морських водоростей;
- виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство);
- виробництво органічних кормів;
- заготівлю органічних об'єктів рослинного світу.

Водночас, нові правила не поширюватимуться на виробництво та обіг продукції, призначеної для власного споживання, парфумерно-косметичної продукції та лікарських засобів, продукцію мисливства та рибальства, вилучену з природного середовища [4].

Так, у ст.14 ЗУ «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» визначаються нові загальні вимоги до виробництва продукції, яка може в майбутньому реалізовуватись як органічна. Зокрема, подібна діяльність потребуватиме ведення окремого обліку на підприємстві, відокремлення від виробництва та зберігання іншого виду продуктів (товарів) [4].

Технології мають відповідати вимогам нового законодавства в цій сфері та не завдавати шкоди здоров'ю людей, рослинам, добробуту тварин, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища або мінімізувати його. Також слід використовувати переважно відновлювані ресурси, у тому числі продукти переробки відходів і побічної продукції рослинного та тваринного походження за умови, що вони відповідають вимогам до органічного виробництва.

Використання харчових добавок, мікроелементів і добавок для технологічних цілей можливе лише в гранично допустимих кількостях.

Вода, як інгредієнт органічної продукції, теж повинна відповідати вимогам, установленим законодавством до води питної. Водночас, забороняється змішування органічних і неорганічних інгредієнтів у продукті, що буде реалізовуватись як органічний.

Окрім сказаного, у процесі виробництва буде заборонено застосування:

- генетично модифікованих організмів і продуктів (за винятком дозволених ветеринарних лікарських засобів);
- синтетичних речовин;
- методів електричної або іншої стимуляції для примушування, що завдає тваринам болю, застосування транквілізаторів;
- іонізуючого випромінювання;
- гідропонних методів;
- штучно виведених поліплоїдних тварин і рослин;
- речовин і технологічних методів виробництва, результати застосування яких можуть увести споживача в оману щодо природи (походження) продукту;
- стимуляторів росту, гормонів або аналогічних речовин, окрім тих, які внесені до Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати в процесі органічного виробництва та які дозволені до використання в гранично допустимих кількостях, у випадках, установлених законом [4].

У ст.ст. 15-26 ЗУ «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» визначено вимоги до кожного окремого виду виробництва органічної продукції, а в ст. 24 передбачено вичерпний перелік винятків. У контексті викладеного стає зрозуміло, що процес виробництва потребуватиме нового контролю, який буде підтверджуватися сертифікатом органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Така сертифікація проводитиметься відповідними органами на умовах договірної оплати, а сам сертифікат діятиме протягом 15 місяців з дати його видачі.

На час сертифікації підприємства, що виявили бажання отримати такий документ, зможуть маркувати свою продукцію як «продукцію перехідного періоду до органічного виробництва» за умови отримання на це дозволу органу сертифікації. Більше того, сертифікація передбачатиме проведення обов'язкової щорічної перевірки виробництва на предмет того, чи дотримуються вимоги законодавства в цій сфері. За умови, якщо виробництво вже отримало іноземний сертифікат відповідності, він може бути визнаний в Україні в порядку, встановленому новим законом. Зокрема, таке можливе при окремому зверненні підприємства із заявою до державних органів України про включення іноземного органу сертифікації до державного Переліку органів іноземної сертифікації. Лише після отримання відповідного сертифіката та безоплатної згоди органу сертифікації суб'єкт господарювання дістане змогу маркувати власну продукцію державним логотипом organic і використовувати його з маркетинговою метою. Звертаємо увагу, що такі вимоги стосуються й використання подібних торговельних марок. Узагальнюючи вищевикладене, зазначаємо, що

переоцінити важливість введення стандартів на рівні держави у сфері органічного виробництва продуктів харчування важко.

Наявність сертифікату розширює для виробника ринок збуту сільськогосподарської продукції і спрощує процедури її експорту у інші країни. Для переробників сертифікована продукція також є пріоритетною, адже вони хочуть виготовити безпечний продукт. А якщо агровиробник сертифікований згідно з вимогами стандарту, то це є підтвердженням, що сировина, яку переробник використовує для подальшої обробки, є безпечною для кінцевого споживача.

Головна мета стандарту – гарантування безпечності харчових продуктів. І погоджуючись пройти сертифікацію, виробник показує споживачеві, що може і хоче відповідати за якість і безпечність своїх товарів. Це підвищує довіру. За недотримання вимог до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції встановлюється також і нова адміністративна відповідальність. При цьому нагадуємо, що маркування продукції як екологічної без належного сертифіката, крім іншого, є порушенням Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції». Це буде підставою для розслідування Антимонопольного комітету України та стягнення з виробника-порушника штрафу в розмірі до 5% річного доходу. І це без урахування ризиків подання позовів проти виробника від споживачів, а також інших учасників ринку, які вважатимуть, що їм були завдані збитки [7].

Головні новаторства ЗУ «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» не тільки в тому, що він забороняє використовувати позначення і написи на кшталт «органічний», «екологічний», «органік», «біо», «еко» при відсутності сертифікату, який доводить приналежність до органічного виробництва, а й у тому, що порушення таких правил спричинять за собою серйозні штрафи. Так, органічними не можна буде називати продукти, які вирощені на власному городі, тому що у них обов'язково повинен бути відповідний сертифікат. Відповідати за це будуть органи сертифікації, які повинні бути акредитовані в Національному агентстві акредитації. Але навіть після того, як виробник отримає сертифікат, що його продукція дійсно може називатися органічною, підтверджувати це потрібно буде кожні 15 місяців.

Відповідальність передбачена не тільки для виробників, але і для реалізаторів продукції без належних сертифікатів. Так, за невиконання або несвочасне виконання законних вимог щодо усунення порушень для операторів ринку вводяться штрафи:

- для юридичних осіб вісім мінімальних зарплат.
- для фізичних осіб підприємців п'ять мінімальних зарплат.

Такі ж штрафи торкнуться і виробників, який будуть маркувати продукцію словами «еко», «біо», «органік» без наявності належного сертифіката. Але максимальний штраф для інших осіб, наприклад, магазинів, торгових мереж, супермаркетів, за реалізацію продукції з неправильною маркуванням складе всього сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цілому новий закон підвищує стандарти виробництва органічної продукції, що можна розглядати і як позитивне явище, і як таке, що підвищує навантаження на національного виробника. Проте, в будь-якому випадку відповідність українського виробництва органічних продуктів новим стандартам дасть можливість поставляти на європейські ринки власну продукцію, а не тільки сировину. Якість же нового закону зможе показати лише час і майбутня судова практика застосування його положень. Або в найкращому випадку – її відсутність.

Не меншим викликом для України стане анонсоване Урядом впровадження реєстрів операторів, органів сертифікації, органічних насіння і садивного матеріалу. Відкритість та доступність цих реєстрів дасть можливість громадянам, суб'єктам ринку органічної продукції, учасникам ринку, іншим зацікавленим особам отримувати актуальну, перевірену інформацію щодо операторів органічного ринку, органів сертифікації, які мають право на проведення сертифікації органічного виробництва або обігу органічної продукції, а також наявності на ринку України органічних насіння і садивного матеріалу.

Джерела та література

1. Духнович А. В. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОТ в Україні [Текст]: монографія / А. В. Духнович. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 400 с.
2. Полухович Л. І. Організаційно-правові питання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Л. І. Полухович. – Х., 2013. – 226 с.

3. Демчик В. І. Організаційно-правові проблеми вступу України до СОТ і Європейського Союзу та участі у формуванні єдиного економічного простору / В. І. Семчик // *Правова держава*. – 2005. – Вип. 16. – С. 325-334.
4. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2496-19>.
5. Органічні продукти: як обманюють українців і що незабаром зміниться [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/organicheskaya-produkciya-kak-obmanuyayut-ukraincev-i-chto-vskore-izmenitsya-1156876.html>.
6. Секторальна експортна стратегія 2019–2023. Розроблено Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Food_and_Beverages_Sector_UKR_fin_1809.pdf.
7. Макіяч Д. Нові вимоги до органічного виробництва: обіг, маркування, санкції / Д. Макіяч // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/133877-novi_vimogi_do_organichnogo_virobnictva_obig_markuvannya_san.html.

Боснюк-Григорьева Ю. Новые правила производства, маркировки и оборота органической продукции. В статье проанализированы основные положения Закона Украины «Об основных принципах и требованиях к органическому производству, обороту и маркировке органической продукции», определены требования к производству, контролю за производством (сертификации) и ответственность за несоблюдение соответствующих требований. Приведены требования к наиболее распространенным видам маркировок «био», «эко», «органик». Отмечены преимущества необходимости соблюдения высоких стандартов качества органической продукции, что приводит к необходимости внедрения мировых тенденций обращения органической продукции на законодательном уровне в Украине. Новый закон не только повышает стандарты производства органической продукции, что является положительным явлением, однако и повышает нагрузку на национального производителя. Сделан вывод, что соблюдение норм, установленных Законом Украины «Об основных принципах и требованиях к органическому производству, обороту и маркировке органической продукции», расширяет для производителя рынок сбыта сельскохозяйственной продукции и упрощает процедуры ее экспорта в другие страны.

Ключевые слова: органическая продукция, сертификация органической продукции, маркировку «био», «эко», «органик», административная ответственность

Bosniuk-Hryhorieva Yu. New Rules for Production, Labeling and Circulation of Organic Products. The article highlights the main provisions of the law «On the basic principles and requirements for organic production, circulation, and labeling of organic products» in Ukraine. The author substantiates the requirements for production, production control (certification), and defines the responsibilities for non-compliance with the requirements. The requirements for the most common types of labeling «bio», «eco», «organic» are described. The emphasis is laid on the benefits of meeting the high standards of the organic product quality, which is a ground for the introduction of the world trends regarding the circulation of organic products and active support of it at the legislative level in Ukraine. The new law not only raises the standards of production of organic products, which is a positive phenomenon, but also increases the burden on the national producer. The results of the study show that compliance with the Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for Organic Production, Circulation, and Labeling of Organic Products" extends the target market for agricultural products to the producer and simplifies the procedures for its export to other countries.

Key words: organic products, certification of organic products, labeling «bio», «eco», «organic», administrative responsibility.